

Sumrak liberala, 2019.

Još koji dan i napunit će se punih 30 godina od osnivanja HSLS-a, prve hrvatske stranke u (novijoj) povijesti hrvatskoga višestranačja. Osnivačka skupština liberala održana je 20. svibnja 1989. u velikoj dvorani RANS-a "Moša Pijade" u Zagrebu - nepunih mjesec dana prije osnivačke skupštine HDZ-a (održane, u tajnosti, na Jarunu).

U liberalnoj zajednici u Hrvata, odnosno u onome što je danas od nje preostalo, vlada poprilična zapitanost, muk, razočaranost, a pomalo i zdvojnost - zbog velikog povijesnog neuspjeha (usprkos gotovo spektakularnom početku) koji je ta stranka, ali i ne samo stranka, nego i liberalna ideja kao takva, doživjela, u protekla tri desetljeća, u Hrvata.

Liberali su danas u Hrvatskoj šačica - u kontrapunktu spram nacionalizma, desnog populizma, kolektivizma, klijentelizma, nekih novih varijanata etatizma/socijalizma itd., koji danas istinski vladaju u Hrvatskoj. Nešto se slično dogodilo i u Orbanovoj Mađarskoj, pa i u cijeloj Srednjoj Europi, ali ne bismo mogli reći da je to trend ili zakonitost u cijeloj Europskoj uniji. Uzmimo samo za primjer Francusku, domovinu velike liberalne (*Francuske*) revolucije 1789., čiji je lider, liberal Emmanuel Macron, prototip budućeg (pa u značajnoj mjeri već i današnjeg) "velikog šefa" EU...

Prije 20 godina, na 10. obljetnicu osnutka HSLS-a, u svom feljtonu "Banket u Hrvatskoj" u *Globusu* (naslovljenom po mojoj istoimenoj knjizi o povijesti hrvatskoga višestranačja 1989.-1990., čije je prvo izdanje izišlo 1991.), napisao sam, pomalo ironično, da "su prva četiri mjeseca u povijesti HSLS-a (siječanj - svibanj 1989.) zapravo i četiri najvažnija i 'najzlatnija' mjeseca u cjelokupnoj povijesti te stranke". Danas bismo za sveukupnu povijest HSLS-a, od 1989. do 2019., morali primijeniti puno ironičnije, odnosno "teže" izraze...

Poduzetnik i jedan od utemeljitelja HSLS-a Goranko Fižulić - danas u javnosti više prisutan kao politički komentator na mrežnim stranicama *Telegrama* - otvoreno mi je proteklih 30 godina okarakterizirao kao "izgubljeno vrijeme". Barem s točke gledišta HSLS-a i liberalizma u Hrvata. Ali mi je pritom kao glavnog krivca za takvo stanje označio - HDZ, kao dugogodišnju, ili višedesetljetnu, vladajuću stranku u Hrvatskoj. Njegova glavna teza (koju mi je iznio u našem razgovoru u Kaptol Centru, 30. travnja) glasi:

- Ne možemo riješiti problem HSLS-a dok sam HDZ sebe nije pozicirao kao konzervativnu, demokršćansku stranku - ali prihvatljivih nazora. On to, međutim, nije bio, nije danas i teško da će biti sutra.

Fižulić mi se pritom požalio da je u HSLS-u od samih njegovih početaka postojao određen krug ljudi/političara koji su po svom profilu pripadali HDZ-u, ali s HDZ-om kao takvim nisu htjeli imali posla, pa su radije djelovali u HSLS-u. Za njih mi je rekao da ih je od "četiri slova u imenu stranke, HSLS, zanimalo samo slovo 'H'".

Posjetio sam, u Zaprudu., i Daniela Ivina-Goldsteina, najstarijeg (rođen je 1932.) živog HSLS-ovca iz one najstarije, utemeljiteljske garde hrvatskih socijalnih liberala, inače mlađeg brata osnivača i prvog predsjednika HSLS-a, Slavka Goldsteina (danas pokojnoga). Zanimljivo, i Ivin mi je glavnu krivicu za posruće HSLS-a u hrvatskoj politici i društvu svalio na - Tuđmanov HDZ!

Za Tuđmanovu Hrvatsku rekao mi je da je to "država zasnovana na laži" (pritom je najviše ciljao na Tuđmanov projekt hrvatske pomirbe; nemojmo zaboraviti da je Ivin u Drugome svjetskom ratu bio partizan), a što se tiče vodećeg dvojca u HSLS-u u prvim mjesecima/godinama njegova postojanja, Slavka Goldsteina i Vlade Gotovca, imao je vrlo naglašene riječi kritike.

Goldstein je, po njegovu mišljenju bio previše "mekan i gospodski" prema Tuđmanu, a sam je HDZ tretirao kao demokratsku stranku/pokret, odnosno kao punopravni dio demokratske, višestranačke političke scene u Hrvatskoj (po Ivinovu mišljenju, HDZ nije bio demokratski; tvrdi: "Mi smo se borili za demokraciju, a Tuđman za vlast!").

A što se Gotovca tiče, on je, kaže Ivin, bio "jako protiv toga da se mekano odnosimo prema Tuđmanu", ali on, po Ivinovu mišljenju, "nije bio dorastao grubostima i prljavštinama hrvatske politike u kojoj je glavnu riječ imao HDZ".

I eto tako, vrlo teške i gorke riječi...

Porazgovarao sam i s Josipom Budimirom, političarem i gospodarstvenikom iz nešto mlađe garde HSLS-ovaca (on danas formalno više nije član te stranke, nakon što se sukobio s aktualnim

predsjednikom HSLŠ-a Darinkom Kosorom). Prisjetimo se, Budimir je autor gospodarskog programa HSLŠ-a napisanog za parlamentarne izbore 2011., koji mnogi (ali ne svi: G.Fižulić, primjerice, ne) smatraju najboljim ekonomskim programom ikad napisanim u Hrvata. Budimirovo objašnjenje povijesnog kraha HSLŠ-a glasi:

- Objektivni razlog neuspjeha HSLŠ-a leži u činjenici da hrvatsko biračko tijelo zapravo nikad nije bilo sklon liberalizmu. U nas je uvijek postojala polarizacija na "desne" i "lijeve", na "ustaše" i "partizane". A sljedbenici tih promašenih ideja su i dalje dominantni u hrvatskom društvu. Naravno, danas je značajno manji stupanj sklonosti suspenziji demokracije kao sredstvu ostvarenja tih ideja. Subjektivni pak razlog treba tražiti u hendikepu koji je imala utemeljiteljska garda HSLŠ-ovaca, iz 1989.-1990. To su uglavnom bili intelektualci i oni se nisu mogli nositi s političarima iz bivšeg sustava, koji su puno bolje poznavali tehniku političkog djelovanja. Iako se to djelovanje sada odvijalo u višestranačkom sustavu, vještina koju su stekli u jednopartijskom sustavu predstavljala je veliku prednost.

Kada sve zbrojimo i oduzmemo - ovo neka bude, na samome početku, sukus moje analize - imamo danas dva dominantna tumačenja (među samim bivšim ili sadašnjim HSLŠ-ovcima, ili naprosto pobornicima liberalne ideje u Hrvata) povijesnog neuspjeha HSLŠ-a.

Prvo tumačenje glasi da u Hrvatskoj zapravo ima jako malo pravih, autentičnih liberala. To jest, da u Hrvatskoj ne postoji dovoljno jaka i relevantna liberalna kultura i tradicija.

"Najčišći" pobornik te teze jest, po mišljenju mnogih, najbolji hrvatski ekonomist srednje generacije Velimir Šonje. On je 2017. na internetu objavio ogled "Bez liberalnog nasljeđa", u kojem je napisao da je Hrvatska "zemlja bez osobitog liberalnog nasljeđa", tako da čak i glasoviti ekonomist "Mijo Mirković u svom njemačkom doktoratu iz 1923. piše o potpunoj nepoznatosti liberalnih ideja među Hrvatima". Odnosno - "da je u Hrvatskoj dvadesetih godina dvadesetog stoljeća mnogo jači utjecaj ideja s istoka".

A meni je, u našem nedavnom razgovoru, Šonje rekao:

- U Hrvatskoj među tzv. elitama - političkim, poslovnim, intelektualnim i inim - nikada nije postojala dublja tradicija liberalizma. O ideološkom zaostajanju svjedoči činjenica da mi nismo imali ni klasični sukob lijevice i desnice, već se uglavnom radilo o teškom sukobu dvije velike kolektivističke ideje, dva ogranka etatizma. Bio je to sukob između, s jedne strane, vizije države zasnovane na ideji nacionalnog identiteta, i s druge strane, vizije države zasnovane na ideji socijalizma. Prava je šteta što hrvatski nacionalisti nisu bili liberali, jer bi onda ova rasprava bila izlišna.

Šonje mi je pritom posebno napomenuo:

- Za individualizam - mislim tu na svjetonazor, a ne samo na podloge ekonomskog liberalizma - u Hrvatskoj nije bilo previše mjesta. Individualizam je "outsourcan" i ljudi su onda pošli za tim idejama - u Ameriku, Australiju, Njemačku, u novije doba u Irsku. Dakle, Hrvatska je zemlja koja je abortirala liberalnu ideju, pa je ljude poslala za njom u zemlje gdje se ta ideja bolje ostvaruje. Iza ove grube metafore nazire se jedan važan paradoks: među našim ljudima ima puno više (spontanog) razumijevanja liberalizma nego u elitama. Velik broj ljudi kroz rad, posao, putovanja, obrazovanje i izlaganje raznolikim kulturnim obrascima usvajaju elemente liberalnog svjetonazora, samo ne postoji nitko tko bi to mogao politički artikulirati.

To je, dakle, jedan pristup ovoj stvari. Drugi pristup, ili drugo tumačenje - a ono dominira među samim, bivšim ili/i sadašnjim, članovima HSLŠ-a, ali i među drugim protagonistima hrvatske političke scene - glasi da su glavni razlog propasti HSLŠ-a unutarnje suprotnosti u toj stranci, tj. suprotnosti između glavnih protagonista i lidera, kao i liderčića, u HSLŠ-u, koje se s protokom vremena nisu mogle održati. I na kojima je HSLŠ jednostavno "pukao".

- U HSLŠ-u - rekao mi je jedan istaknuti član HDZ-a - nisu imali svog Tuđmana, koji bi sve te unutarnje različitosti i suprotnosti mogao držati pod kontrolom (a pritom nikada nisu sami bili na vlasti).

Dakle, po toj interpretaciji glavni je problem HSLŠ-a bio njegov nejasan identitet - i upravo tu, po njoj, treba tražiti korijene i uzroke njegova povijesnog debakla.

Kad ovo pišem, ne mogu ne spomenuti da mi je politički komentator i utemeljitelj udruge poreskih obveznika "Lipa" Davor Huić (on, Josip Budimir i ja zajedno smo se ovih dana sastali u baru hotela "Panorama") rekao da je bilo potpuno suvišno ubacivanje pridjeva "socijalni" u imenu stranke HSLŠ,

na onim prvim sastancima i skupštinama koje su prethodile njegovu službenom osnivanju, tijekom prve polovice 1989.

- Trebalo je biti "lib-dem" (liberalno-demokratska stranka - op. aut.) - tvrdi Huić - tako rade i vani.

Najkompletniji razgovor na ovu temu imao sam, proteklog tjedna, s političarem i intelektualcem Božom Kovačevićem, "trećim" ili "četvrtim čovjekom" u hijerarhiji HSLS-a u prvim mjesecima i godina postojanja te stranke (a zatim, nakon prvog raskola u HSLS-u, 1997., i dugogodišnjeg člana Gotovčeva LS-a). On mi je uzroke pada HSLS-a podijelio u dvije skupine - u tzv. unutarnje i tzv. vanjske uzroke - a neke od njegovih glavnih teza ja sam zatim provjerio s mojim sugovornicima (dobrim znancima) iz nekih drugih stranaka, pa i iz samoga HDZ-a, tako da objašnjenja i klasifikaciju koja slijedi možemo smatrati i "službenom".

Prvo o uzrocima pada unutar samoga HSLS-a. Kovačević mi je tu izdvojio pet točaka, i to ovim redosljedom.

Prvo - citiram Kovačevića - "ključni je problem proistekao iz činjenice da smo bili prva osnovana politička stranka u Hrvatskoj, i da su nam se mnogi pridružili samo zbog toga, a ne zbog našeg programa, koji se oslanjao na *Deklaraciju o pravima čovjeka i građanina iz Francuske revolucije 1789.*".

Drugo - također Kovačevićev citat: "Vodstvo stranke, nakon što je njezinim predsjednikom postao Dražen Budiša (bilo je to već 1990. - op. aut.) dobrim je dijelom bilo sastavljeno od ljudi koji su ondje bili zbog Budiše, a ne zbog stranačkog programa. Tu, prije svega, mislim na Ferdu Bušića, Gorana Dodiga, Ljubu Antića... Sentimenti i privatne veze iz 1971. su za dio tih ljudi bili važniji od programskog usmjerenja HSLS-a i aktualne političke situacije početkom 90-ih."

Treći je razlog - "nedostatak iskustva u rukovođenju velikim sustavima, za razliku od HDZ-a, u kojem je bio značajan broj bivših partijskih sekretara, generala, udbaša..."

Četvrti razlog - "financijski resursi". Kovačević kaže: "SDP je 1992. imao pet zastupnika u Hrvatskom saboru, i u njemu nije bilo trzavica jer su mogli nekoga zaposliti i tako ukloniti potencijalne sukobe; a u HSLS-u, za razliku od njih, nije postojala mogućnost stranačkog zbrinjavanja i, samim time, amortizacije nezadovoljstava".

A peti je razlog, na neki način, zbir sva ova prethodna četiri i njime, zapravo, ulazimo u bit ove priče. U tom, središnjem dijelu naše analize vrlo su važna imena (pojedinih HSLS-ovih protagonista), kao i godine kada se nešto dogodilo. Pritom su ključne (prijelomne) ove godine: 1992., 1995. i 1999.

God. 1992. je, na neki način, najuspješnija godina u povijesti HSLS-a. Na parlamentarnim izborima održanim te godine HSLS je osvojio 17,71 posto glasova, odnosno 466.356 glasova u apsolutnom iznosu (što ipak nije bilo dovoljno za osvajanje vlasti). Ali što je tome neposredno prethodilo? Poslušajmo Kovačevića:

- Već je za vrijeme izborne kampanje 1992. došlo do problema. Mjesto br. 6 na listi HSLS-a dodijeljeno je poduzetniku Mladenu Vilfanu, koji je tada živio i radio u Rusiji. Ali kako? On dotad nije bio član stranke, ali je u nju došao s ovim prijedlogom: "Ja predstavljam skupinu inozemnih donatora HSLS-a. Mi pretpostavljamo da HSLS na izborima može osvojiti 10 posto glasova, i da bismo dali svoju financijsku donaciju, tražimo 6. mjesto na listi - a zauzvrat dajemo 120.000 DEM." I još je rekao: "A za svaki postotak preko 10 posto, nakon izbora dat ćemo još 10.000 DEM."

HSLS je, međutim, 1992. osvojio puno više glasova nego što je glavni donator stranke Vilfan prognozirao, pa je, kako mi reče Kovačević, "Vilfan nama zapravo dao 200.000 DEM; i, shodno dogovoru, dobio je 6. mjesto na stranačkoj listi".

Ali bile su to "Judine škude", tuđmanovski rečeno. Zapravo i ne baš tako doslovce nego u ovome smislu: dolazak Mladena Vlfana iz Rusije, koji je za 120.000 DEM, a na kraju je ispalo za ukupno 200.000 DEM, kupio mjesto na listi, bio je okidač za nezadovoljnike u HSLS-u. I tu nastaju dvije skupine nezadovoljnika.

Jedna je, nazovimo je, "liberalna", u pravom (doslovnom) značenju te riječi. Nju su predvodili: Dafinka Večerina, Tereza Ganza-Aras, Berta Dragičević...

A druga je bila više nacionalno (hrvatski) orijentirana: to su bili oni kojima je, po riječima G. Fižulića, najdraže slovo iz naziva stranke bilo "H". U tu, drugu skupinu nezadovoljnika spadali su: Damir Zorić, Zorislav Lukić (doskorašnji glavni tajnik Matice hrvatske), Goran Dodig i drugi...

I što se sada događa? Po tumačenju Bože Kovačevića, vladajući HDZ, nakon HSLS-ova uspjeha na izborima 1992., "čini sve da onemogući dalji rast HSLS-a, a jedan od načina bio je instalirati u vodstvo HSLS-a ljude koji će predsjednika HSLS-a Budišu izolirati od liberalnih elemenata u stranci,

prije svega od Mladena Vilfana, Goranka Fižulića i mene (B.Kovačevića - op. aut.); ideja je, zapravo, bila oko Budiše stvoriti krug ljudi koji će biti za suradnju s HDZ-om".

Iz HDZ-ova kuta gledanja - kako sam provjerio - "prohrvatska" je struja bila ušla u HSLS zbog svojega odnosa prema Budiši i njegovo je koketiranje s Vilfanom i njemu sličnima doživjela kao izdaju - i to je bio glavni izvor njezina (njihova) nezadovoljstva.

Sam HDZ je, po tumačenju iz njegovih (HDZ-ovih) redova, imao strateški cilj blisku suradnju s HSLS-om, čak do stvaranja formalne koalicije s liberalima - osobito nakon dolaska Zlatka Tomčića za predsjednika HSS-a, koji je tu stranku udaljio od HDZ-a i približio je SDP-u. I tako je došlo do uspostavljanja vrlo bliskih kontakata između vodstva HDZ-a i tih, "prohrvatskih" elemenata u HSLS-u, što je liberalni, ili lijevo-liberalni, dio HSLS-a doživio kao rastakanje vodstva HSLS-a od strane HDZ-a, a što mi je Božo Kovačević opisao ovim riječima:

- Godine 1995. javlja se meni Branko Levačić, saborski zastupnik HSLS-a u dva mandata i međimurski župan također u dva mandata, od 1997. do 2005.; ja sam tada bio glavni tajnik stranke. Bio je bolestan, bojao se da će umrijeti, i došao je k meni na "ispovijed". Rekao mi je da se jedna skupina unutar HSLS-a sastaje u nekim prostorijama u Gajevoj, i da ta skupina ima zadaću odstraniti iz vodstva HSLS-a Vilfana, Fižulića i mene, te instalirati ljude koji će biti za suradnju s HDZ-om. Pritom je Levačić kao vođu te skupine označio Damira Zorića, a tu su još bili: Zorislav Lukić, Ivan Božičević (kasniji direktor *Vjesnika*), Tonči Tadić, Miroslav Rožić... Ja sam to ispričao Budiši, no Budiša je odbio bilo što poduzeti...

Po Kovačevićevim riječima, Budiša je shvatio da je ono što je Levačić ispričao Kovačeviću istina tek nakon *Oluje* i *Vlaka slobode* prema Kninu, u ljeto 1995., kada su Zorić, Lukić i Božičević otišli u HDZ, a Tadić i Rožić - po sugestiji HDZ-a - u HSP (HDZ-u je tada bilo u interesu da njih dvojica dadnu HSP-u prihvatljiviji politički *image*). Time je HSLS bio ozbiljno uzdrman. Bio je to početak kraja HSLS-a.

Mislim da bi ovdje valjalo umetnuti jednu istinitu političku anegdotu koju mi je ovih dana ispričao utemeljitelj i predsjednik Socijaldemokratske stranke Hrvatske (1989.), kasnije ujedinjene sa SDP-om (1994.), Antun Vujić:

- Negdje početkom druge polovice 1990-ih - mislim da tada Budiša više nije bio predsjednik HSLS-a - Vlado Gotovac i Zlatko Kramarić (možda i još neki) idu kod predsjednika Tuđmana i nude mu ideju da oni, HSLS, budu jaka politička stranka, a da se u Hrvatskoj uvede dvostranački sustav, slično kao što je to i u Americi. Nisam mogao odoljeti pa sam im rekao: "Ako u Hrvatskoj ikada i bude dvostranački sustav, onda drugi njegov krak sigurno nećete biti vi!" Oni su time samo suzili frontu i potrošili izvornu demokratsku supstancu koja je tada postojala u hrvatskoj politici, i na površinu je onda, kao taj drugi krak, izravno sučeljen vladajućem HDZ-u, isplivao - SDP!

Definitivno posruće HSLS-a dogodilo se, međutim, u onome trenutku kad je predsjednik stranke Budiša odlučio ići na izbore 1999. u koaliciji sa SDP-om - a protiv HDZ-a koji je tada još uvijek bio na vlasti (iako je HDZ, koliko mi je poznato, prethodno bio ponudio koaliciju HSLS-u).

Raspolažem pritom podatkom da su svi čelnici tzv. "šestorke" (u kojoj su glavnu riječ imali Budišin HSLS i Račanov SDP) bili u Washingtonu, gdje su dobili instrukcije što i kako trebaju raditi. Istodobno je napravljen *deal* da će SDP podržati Budišu za zajedničkog predsjedničkog kandidata, na predsjedničkim izborima početkom 2000. (šef stožera bio je Zdravko Tomac).

Ali što se zapravo bilo dogodilo (odnosno, što je na kraju iz svega toga ispalo)? U biti, Račan je izigrao Budišu, jer je Budiša bio samo formalni kandidat koalicije na predsjedničkim izborima, a da SDP pritom nije učinio baš ništa da Budiša stvarno pobijedi. Ispalo je da je Budiša, u želji da bude "Tuđman nakon Tuđmana", donio potpuno pogrešne procjene i ostao izigran.

Kasnije, nakon pobjede šesteročlane koalicije na parlamentarnim izborima, Budiša postaje potpredsjednik Vlade u Račanovoj koalicijskoj Vladi, te zastupa suradnju s Haškim sudom i kasnije hapšenje generala - Bobetka i Gotovine. Jer, to su obećali u Washingtonu i to su morali provesti.

I kada više nije mogao igrati takvu, u biti, "shizofrenu" igru (Hrvat a progoni hrvatske generale), Budiša želi povući HSLS iz koalicije sa SDP-om, i tu HSLS definitivno puca. Većina članova Vlade iz HSLS-a ostaje u Račanovoj Vladi (Goran Granić, Jozo Radoš itd.), a Budiša je potpuno osamljen i razočaran. I to je bio kraj (mislim da je jednom i sam, jako razočaran i slomljen, tako izjavio)...

Na kraju, nabrojio bih i šire (vanjske) razloge povijesnog pada HSLS-a, po analizi Bože Kovačevića.

Prvo - citiram Kovačevića: "Dominantno raspoloženje u (hrvatskom) društvu bilo je protiv Jugoslavije, protiv Miloševićeve politike događanja naroda i protiv komunizma. Pritom su glavni ton artikulaciji te nacionalne politike davali HDZ, Katolička Crkva u Hrvatskoj, politička emigracija, bivši udbaši i bivši komunisti koji nisu prošli proces reformiranja, a koji je bio prošao SKH-SDP. Nijedna od tih sastavnica nije stavljala na visoko mjesto na ljestvici vrijednosti ni demokraciju, ni ljudska prava, ni, općenito, liberalni sustav vrijednosti. A kad su jednom osvojile vlast, te su snage presudno utjecale na formiranje političkog ambijenta u Hrvatskoj."

Drugo - rat, ratno stanje u Hrvatskoj, početkom i tijekom prve polovice 90-ih. Kovačević: "Ratno stanje nije pogodan ambijent za organiziranje demokracije i oporbenog djelovanja. Građani se homogeniziraju oko vlasti, da bi se ostvarila pobjeda u ratu."

Treće - po Kovačeviću: "liberalne reforme, inzistiranje na ljudskim pravima i poštovanju demokracije, hrvatskim su vlastima uglavnom nametane izvana, iz Vijeća Europe, što je značajan dio hrvatske javnosti doživljavao kao pritisak".

Četvrti su razlog slabljenja snage i utjecaja HSLS-a bili procesi pred Haškim sudom, pa se, po Kovačeviću, "stjecao dojam da su Hrvatskoj izvana nametane norme liberalne demokracije, što je u bitnome otežavalo čvršće ukorijenjivanje liberalnih opcija u hrvatskom društvu".

Peto - kaže Kovačević: "deklarativna borba protiv komunizma, kojeg više nije bilo - posebice kada je riječ o djelovanju Katoličke Crkve u Hrvatskoj - realizirala se zapravo kao borba protiv elemenata liberalizma; na dane izborne kampanje, kako 1992. tako i na lokalnim izborima 1993., svećenici za oltarom pozivaju vjernike da ne glasuju za liberale!"

Šesto - priznaje Kovačević: "mi u HSLS-u nismo imali jasno razrađenu liberalno-ekonomsku doktrinu; Goranko i Biserka Fižulić bili su oko toga usamljeni".

Sedmo - po Kovačeviću - "mi, isto tako, nismo naglašavali potrebu državnog osamostaljenja Hrvatske, nego smo inzistirali na demokratizaciji političkog sustava".

I osmo - tvrdi Kovačević: "HSLS su, među ostalima, uvelike podržavali pripadnici srednjeg sloja koji je bio formiran još u socijalističkoj Jugoslaviji, no iako su ti ljudi inače bili liberalno orijentirani, oni su se isključivo iz karijerističkih ili konformističkih razloga kasnije pridružili HDZ-u, koji je bio na vlasti".

Iz razumljivih razloga, Kovačević mi ovdje nije htio navoditi konkretna imena, no očito je da je ciljao (i) na neke predsjednike pojedinih hrvatskih Vlada, istaknute gradonačelnike itd.